

PRZEMYSŁAW MROCZEK

Zakład Geoekologii i Paleogeografii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej,
Lublin, e-mail: loess@poczta.umcs.lublin.pl

XVIII Ukraińsko-Polskie Seminarium Terenowe
„Pokrywa lessowa północnego Przyczarnomorza”
(9–13 września 2013 roku, Roksolany (Ukraina))

XVIII Ukrainian-Polish Field Seminar “Loess cover of the north Black Sea
area” (9th–13th September 2013, Roksolany, Ukraine)

SPRAWOZDANIE

W dniach 9–13 września 2013 roku w Roksolanach koło Odessy na Ukrainie odbyło się XVIII Ukraińsko-Polskie Seminarium Terenowe pod tytułem „Pokrywa lessowa północnego Przyczarnomorza”. Tegoroczne spotkanie specjalistów geologii czwartorzędu ukierunkowanych na badania lessów dedykowane było profesorom Wołodymirowi Krokosowi i Henrykowi Maruszczakowi. Prof. H. Maruszczak miał swój wkład w badania nad rozpoznaniem lessów przyczarnomorskich. Uczestniczył on w wielu wyjazdach badawczych i konferencyjnych realizowanych w rejonie Odessy i na podstawie badań realizowanych na Nizinie Nadczarnomorskiej wydzielił medyterańską odmianę lessów, która pod tą właśnie nazwą weszła do literatury.

Organizatorami konferencji byli pracownicy reprezentujący instytucje naukowe zarówno ukraińskie, jak i polskie. Główny ciężar prac przygotowawczych spoczywał na Instytucie Nauk Geologicznych oraz Muzeum Historii Naturalnej Ukraińskiej Akademii Nauk w Kijowie, Fakultecie Geograficznym Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. I. Franko we Lwowie, Zakładzie Geoekologii i Paleogeografii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz Instytucie Geografii Uniwersytetu Gdańskiego. Przewodniczącym komitetu organizacyjnego był prof. dr hab. Petro Gożik (Kijów), zaś wiceprzewodniczącymi: prof. dr

hab. Maryna Komar (Kijów), prof. dr hab. Andryi Bogucki (Lwów), prof. dr hab. Maria Łanczont (Lublin) i prof. dr hab. Stanisław Fedorowicz (Gdańsk).

W konferencji uczestniczyło blisko 50 specjalistów z zakresu geologii, paleogeografii i paleontologii czwartorzędu. Tym razem w spotkaniu dominowali Polacy (22 osoby), pochodzący z ośrodków naukowych specjalizujących się z badaniach lessów (Lublin, Warszawa, Gdańsk, Wrocław, Kraków i Szczecin). Wśród nich byli także dwaj studenci-magistranci z Wrocławia, prezentujący wyniki swoich pierwszych, współautorskich badań w formie posteru. Poza nimi w konferencji uczestniczyło 20 Ukraińców (Kijów, Lwów i Odessa), jeden Rosjanin (Moskwa) i jeden Białorusin (Mińsk). Podczas sesji plenarnych (9 września) uczestnicy przedstawili referaty nawiązujące do tematyki konferencji, pozostałe trzy dni (10–12 września) były poświęcone na sesje terenowe realizowane w rejonie ujścia Dniestru do Morza Czarnego.

Przy wsparciu finansowym Państwowego Instytutu Geologicznego – Państwowego Instytutu Badawczego w Warszawie na konferencję przygotowana została recenzowana monografia naukowa. Zawiera ona materiały naukowe zaprezentowane podczas sesji plenarnej oraz sesji terenowych. Poza artykułami ściśle geologicznymi i paleogeograficznymi zawiera ona także informacje archeologiczne, omawiające historię ziem południowej Ukrainy od paleolitu aż po czasy starożytne i średniowiecze.

Głównym obiektem geologicznym prezentowanym przez organizatorów podczas sesji plenarnej i następnie sesji terenowej był profil lessowy w Roksolanach. Jest to jeden z najbardziej znanych profili lessowych w Europie, dyskutowany od wielu lat w licznych publikacjach ze względu na różne podejścia do interpretacji jego stratygrafii. Ulokowany on jest na wschodnim brzegu limanu Dniestru, około 15 km powyżej ujścia do Morza Czarnego oraz około 60 kilometrów na zachód od Odessy. Atrakcyjność geologiczną profilu potęguje unikatowe położenie geograficzne oraz wyjątkowy charakter ukształtowania terenu. Obszar ten położony jest w strefie stepowej z typową dla południowej Ukrainy, niemalże podręcznikowo wykształconą czarnoziemową pokrywą glebową. Jest to lessowe plateau o specyficznym klimacie, cechach świadczących o znacznym jego kontynentalizmie, a także wpływach śródziemnomorskich. Specyfika roślinności i fauny okolic Roksolan jest podstawą planów włączenia tego obszaru do rejonów chronionych. O dawnym osadnictwie świadczą znaleziska bezpośrednio na tym terenie zabytków archeologicznych (krzemieni) górnego paleolitu (informacja ustna archeologa prof. I.V. Sapoznikowa z Instytutu Archeologii Narodowej Akademii Nauk w Odessie) oraz powiązanych ze starożytną osadą grecką Nikonion założoną pod koniec VI wieku p.n.e. Współczesny krajobraz ujściowego odcinka Dniestru określić można jako typowo rolniczy z nastawieniem na uprawy roślin wymagających zarówno żyznych gleb, jak i specyficznego klimatu. Wśród uprawianych roślin na szczególne wyróżnienie zasługuje winorośl, z której region ten

słynie już od starożytności, ze szczególnym uwzględnieniem okolic wsi Szabo, na zachodnim wybrzeżu Dniestru, gdzie zlokalizowana jest jedna z najstarszych (założona na początku XIX wieku przez osadników ze Szwajcarii) i najbardziej znanych winnic na Ukrainie. Obiekt ten był zwiedzany w ostatnim dniu sesji terenowej.

Stanowisko w Roksolanach składa się z licznych odsłoneń dostępnych do badań bezpośrednich w obrębie stromej ściany aktywnego klifu. „Monotonie” ściany klifu urozmaica wiele ujęciowych odcinków głębokich, choć stosunkowo wąskich i krótkich wąwozów/jarów (~200 m długości) prostopadłych do jego krawędzi. Dla badaczy z Polski profil Roksolany stanowi niebywałą atrakcję geologiczną także z tego powodu, że zarejestrowano w nim na głębokości ok. 10–11 m metrów cienką (~2 cm), ale ciągłą warstwę pyłu wulkanicznego. W badaniach profili lessowych tefra stanowi doskonały marker stratygraficzny dla lessów z ostatniego cyklu glacialnego. W tym przypadku jej pochodzenie jest nie do końca jasne, ale może być związane z erupcją wulkanów na Polach Flegrejskich na Półwyspie Apenińskim w górnym pleniglacjale.

Profil lessowy w Roksolanach oraz dwa pozostałe prezentowane odsłonecia na wybrzeżu Morza Czarnego (Kurortne i Primorskie) to strome urwiste ściany lessowe o kilkudziesięciometrowych wysokościach. W omawianych profilach kolory typowo lessowe (jasnożółte-żółte) nie dominują, w zasadzie jest to „przekładaniec” warstw lessu i czerwono-brązowych, subhoryzontalnych smug – kopalnych poziomów glebowych, zgrupowanych w charakterystyczne układy. Osobliwością jest podobieństwo gleb kopalnych w całym profilu, niezależnie od ich stratygraficznej rangi. Ich rubinowa kolorystyka – wypadkowa klimatu i procesów diagenety – znacznie odbiega od typowych barw, jakie są dokumentowane w profilach lessowych środkowej i zachodniej części europejskiego pasa lessów zlokalizowanego głównie w strefie klimatu umiarkowanego. Co ciekawe, te intensywne barwy czerwieni to cechy diagnostyczne poziomów humusowych, a nie wzbogacania. Wymienione stanowiska, ze względu na eksponowany charakter ścian klifowych, stanowią atrakcyjny przedmiot badań nad lito- i pedostratygrafią lessów mezo- i neoplejstocenu.

W profilu Roksolany udokumentowane w odsłoneciach warstwy lessów i poziomy gleb kopalnych odpowiadają poszczególnym 21 stadiom izotopowo-tlenowym, w nich też paleomagnetycznie wskazano położenie granicy Brunhes-Matuyama. Całość serii lessowej reprezentuje pokrywę subaeralną na aluwialnych terasach VII, kickanskiej Dniestru. W tych osadach rzecznych stwierdzono resztki kopalnej fauny ssaków, która odnosi się do tamanskiego kompleksu faunistycznego.

Tegoroczne spotkanie było okazją do zaprezentowania środowisku naukowemu wyników badań podstawowych, realizowanych w ramach dwóch grantów

MNiSzW (N N306 474138 oraz 691/N-Ukraina/2010/0). Pierwszy z nich związany jest z korelacją stratygraficzną lessów ukraińskich (kierownik prof. dr hab. S. Fedorowicz), drugi zaś z badaniami nad paleośrodowiskiem paleolitycznej ekumeny na terytorium strefy pery- i metakarpackiej (prof. dr hab. M. Łanczont).

W posumowaniu organizatorzy zaprezentowali także plany przyszłych wspólnych międzynarodowych badań nad lessami Polski i Ukrainy. Kolejne, XIX polsko-ukraińskie spotkanie specjalistów – badaczy lessu, zaplanowano na 2015 rok. Ponownie odbędzie się ono na Ukrainie, tym razem w rejonie Tarnopola pod hasłem „Lessy i paleolit”. Szersze informacje o konferencji łącznie z wglądem w materiały konferencyjne można znaleźć na stronie internetowej Komisji Lessu Komitetu Badań Czwartorzędu PAN: <http://loess.umcs.lublin.pl>

Fot. 1. Uczestnicy seminarium na brzegu limanu Dniestru u podnóża klifu lessowego (fot. Piotr Woźniak)

Phot. 1. Participants of the seminar at the foot of loess cliff upon the Dniester (phot. by Piotr Woźniak)

Fot. 2. Fragment ściany lessowej podczas przygotowań do seminarium (fot. Maria Łanczont)
Phot. 2. A fragment of loess wall during preparations to the seminar (phot. by Maria Łanczont)